

**Ochrona
torfowiska
Pakosław**

*Polożenie torfowiska
w ujęciu regionalnym (AD).*

Obszar Natura 2000 PLH 140015 Pakosław.

*Lipiennik Loesela
Liparis loeselii (BS).*

*Brzoza niska
Betula humilis (BS).*

*Goździk pyszny
Dianthus superbus (JT).*

*Starodub łąkowy
Ostericum palustre (PS).*

TORFOWISKO PAKOŚLAW

POŁOŻENIE I CHARAKTERYSTYKA

Ten jeden z najcenniejszych przyrodniczo obszarów w Polsce, stanowi zagłębienie zajmujące teren około 500 ha w Krainie Gór Świętokrzyskich, w części źródłiskowej rzeki Modrzejowicy (dopływ Iłżanki, lewobrzeżnego dopływu Wisły). Leży około 30 km na południe od Radomia pomiędzy Wierzbicą a Iłżą w województwie mazowieckim. Pakosław jest torfowiskiem niskim obecnie porośniętym głównie łozowiskami a niegdyś łąkami, pod którymi zalega torf grubości od 1,52 m do 3,10 m. Zostało włączone do europejskiej sieci Natura 2000 jako Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk pod nazwą „Pakosław” PLH 140015.

WALORY PRZYRODNICZE

Torfowisko Pakosław to największe w Polsce stanowisko niezwykle rzadkiej jęczyczki syberyjskiej – rośliny z grupy syberyjsko – boreo-europejskich. Gatunek ten zamieszczony jest w Załączniku II Dyrektywy Rady 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej flory i fauny (tzw. Dyrektywa Siedliskowa) Zarośla z brzozą niską i wierzbą rokitą stanowią unikalny w skali kraju fragment roślinności torfowiska niskiego i przejściowego. Oprócz jęczyczki syberyjskiej z najcenniejszych gatunków roślin występujących na terenie torfowiska wymienić należy: brzozę niską, goździka pysznego, wierzbę czarniawą, wawrzynka wilcze łyko, listerę jajowatą oraz kolejne dwa gatunki z Dyrektywy Siedliskowej: lipiennika Loesela, staroduba łąkowego. Torfowisko Pakosław jest unikalnym miejscem w skali kraju, gdzie na tak niewielkim obszarze występują aż trzy gatunki roślin chronionych prawem europejskim! Torfowiska wraz z okolicznymi terenami są także ostoją dla rzadkich i nielicznych ptaków. Gniazdują tu m.in.: błotniak łąkowy i błotniak stawowy, jarzębatka, gołębiarz, bocian czarny, dzięcioł czarny, podróżniczek, pliszka górską, świerszczak, strumieniówka oraz liczna populacja turkawki.

Siewka języczki (ZF).

Kępa języczki przed kwitnięciem (JT).

Kwiat języczki (ZF).

Języczka jesienią obsypana nasionami (ZF).

Grupa roślin w pełni kwitnięcia (ZF).

Kwitnące języczki spełniają ważną rolę w rozwoju owadów (ZF).

Jęczyczka syberyjska (*Ligularia sibirica*)

– gatunek krytycznie zagrożony

WYSTĘPOWANIE

Jęczyczka syberyjska jest gatunkiem o zasięgu eurazjatyckim, z centrum występowania w borealnej strefie Europy Wschodniej i Azji. W zachodniej i środkowej Europie jest rośliną rzadką, znaną jedynie z kilkunastu stanowisk. W Polsce notowana jest na 7 stanowiskach, z czego 70% populacji polskiej występuje na torfowisku Pakosław. Stwierdzono tu ok. 1100 okazów kwitnących z ok. 4000 pędów kwiatonośnych oraz ok. 3000 siewek i okazów młodocianych (nie kwitnących).

SIEDLIŚKO

Jęczyczka rośnie na torfowiskach niskich lub przejściowych, na glebach i torfach nawapiennych, wilgotnych i mokrych o odczynie słabo kwaśnym. Zajmuje siedliska otwarte oraz nieznacznie zacienione przez wkraczające drzewa i krzewy.

MORFOLOGIA I BIOLOGIA

Bylina. Osiąga wysokość 50-150 cm. Łodyga nierozgałęziona, słabo owłosiona. Dolne liście sercowatego kształtu, są największe. Górne są coraz mniejsze. Wszystkie są ciemnozielone, połyskujące. Kwiaty żółte zebrane w kwiatostan typu koszyczek, który składa się na zewnątrz z kwiatów jęczyczkowatych i wewnątrz z kwiatów rurkowatych. Zapyłane są przez liczne owady: motyle, muchówki, błonkówki (w tym pszczoły i trzmiele). Owoce to niełupki z puchem. Jesienią i zimą rozsiewane są przez wiatr. Jęczyczka rozmnaża się generatywnie i wegetatywnie przez rozrastanie się i podział kęp. Młode osobniki tworzą płonne kępy złożone wyłącznie z liści odziomkowych. Kwitnie w lipcu i w sierpniu dopiero w 4 lub 5 roku życia.

Torfowisko Pakosław zarastające łanami wierzby wąskolistnych i sosną (JT).

Języczka zagłuszana przez wierzby i trzcinę nie kwitnie i stopniowo ginie (ZF).

Panorama zarastającego torfowiska Pakosław (ZF).

ZAGROŻENIA TORFOWISKA PAKOSŁAW

Od początku XX wieku na terenie torfowiska Pakosław eksploatowano torf. Jeszcze do lat 70-tych XX wieku prywatni właściciele wydobywali na własne potrzeby torf, kosili łąki, wywozili siano. Powstanie cementowni w pobliskiej Wierzbicy spowodowało spadek zainteresowania torfem jako materiałem opałowym (pracownicy cementowni otrzymywali jako deputat węgiel). Dochód ze stałego zatrudnienia przyczynił się również do stopniowego zaniku rolnictwa. Proces ten nasilił się na przełomie XX/XXI wieku (zmiany gospodarcze i społeczne). Od lat 70-tych XX wieku notuje się również zauważalny deficyt wody na torfowisku. Obserwując doły potorfowe zauważono obniżenie poziomu wód gruntowych w ostatnich latach o ok. 1,5 m. Przyczyny tego stanu rzeczy to głównie: mniejsza ilość opadów w ostatnim dziesięcioleciu, melioracja terenu, pobór wód głębinowych dla Starachowic.

Pozostawienie torfowiska bez użytkowania rolniczego przy jednoczesnym, postępującym spadku poziomu wód powoduje:

1. Szybkie murszenie, mineralizację i zanik złoża torfu.
2. Zanik gatunków bagiennych o wąskich niszach ekologicznych (języczka syberyjska, brzoza niska).
3. Zarastanie torfowiska przez wierzbę, brzozę, olszę, osikę, brzozę i sosnę a także trzcinę i pokrzywę. Do jesieni 2008 r. zarośla zajmowały niemal 70% torfowiska.
4. Niebezpieczeństwo pożaru wyschniętej roślinności oraz złóż torfu.

PROJEKT: „OCHRONA TORFOWISKA PAKOSŁAW”

Projekt jest próbą usunięcia jednego z zagrożeń – postępującej na torfowisku sukcesji wierzbowych zakrzaczeń, drzew i trzcinowisk. Podejmowane są również działania, które w przyszłości mogą doprowadzić do realizacji inwestycji zmniejszającej deficyt wodny na torfowisku.

Powierzchnię torfowiska porastały zwarte zakrzaczenia wierzb (ZF).

Oprysk łąn pokrzyw i odrostów wierzb (JT).

Wykasanie ziółorośli (JT).

Zrąbkowanie wyciętych wierzb (ZF).

PODJĘTE DZIAŁANIA OCHRONNE

(założenia projektu)

Realizacją projektu „Ochrona torfowiska Pakosław” objęto najcenniejszy przyrodniczo obszar 36 ha.

Za główne cele działań uznano:

1. Odtworzenie otwartego charakteru torfowiska.
2. Rozpoczęcie procedury tworzenia rezerwatu.
3. Zachęcanie właścicieli działek do wykorzystania odtworzonych łąk w ramach projektów rolno-środowiskowych.

Prace podjęte przez Mazowiecko-Świętokrzyskie Towarzystwo Ornitologiczne na rzecz ratowania języczki i torfowiska to:

1. Wycinka drzew i krzewów (odsłonięcie języczki).
2. Smarowanie pieńków po wyciętych drzewach i krzewach oraz oprysk ich odrostów środkami chwastobójczymi co prowadzi do ich zniszczenia lub zapobiega intensywnemu odrastaniu.
3. Zrąbkowanie wyciętych krzewów i wywóz zrąbków poza teren torfowiska (zrąbki zostały wykorzystane jako opał przez okolicznych mieszkańców).
4. Wykasanie pokrzywowisk, trzcinowisk i miejsc z wysoką roślinnością zielną w sezonie wegetacyjnym (osłabienie ich i późniejsza eliminacja).
5. Selektywne wykaszanie łąk z trzęślicą modrą (z pominięciem niektórych cennych roślin np. z rodziny baldaszkowatych).
6. Dozór naukowy nad prowadzonymi pracami ze strony naukowców.

Projekt budzi wielkie zainteresowanie wśród naukowców i urzędników (JT).

Po odsłonięciu powierzchni masowo pojawiły się siewki jęczyczki (ZF).

Efektem realizacji projektu jest odsłonięcie powierzchni zasiedlanych przez jęczyczkę (JT).

Dostęp do światła i brak konkurencji ze strony zarośli spowodował bujny rozrost jęczyczki na obszarze realizacji projektu (JT).

EFEKTY PODJĘTYCH DZIAŁAŃ

W czasie dwóch sezonów wegetacyjnych, tj. w latach 2008-2009, na powierzchni 36 ha:

1. Odsłonięto 36 ha torfowiska silnie zarośniętych krzewami wierzby w tym najcenniejszej przyrodniczo powierzchni z jęczyczką syberyjską. Polepszone zostały w ten sposób warunki bytowe pakosławskiej populacji jęczyczki. Uratowano przed zanikiem wiele silnie zagłuszonych okazów i powiększono ilość wolnego miejsca do kiełkowania jęczyczki, oraz innych cennych roślin. Działania te mają znaczący wpływ na strukturę wiekową „starzejącej” się populacji jęczyczki.
2. Zweryfikowano i oznaczono stanowiska roślin chronionych, co zapobiegnie ewentualnemu ich zniszczeniu w trakcie dalszych prac.
3. Stwierdzono wyraźny przyrost liczby młodocianych okazów jęczyczki.
4. Nawiązano współpracę z ośrodkami naukowymi dzięki czemu opisano wiele nowych stanowisk jęczyczki i innych rzadkich gatunków roślin.
5. Nawiązano współpracę z Regionalną Dyrekcją Ochrony Środowiska w Warszawie, samorządami gmin Wierzbica i Iłża, mieszkańcami wsi: Polany, Pomorzany i Pakosław, co przyczynić się powinno do zintensyfikowania i zwiększenia efektywności działań ochronnych.
6. Nagłośniono w mediach problematykę ochrony jęczyczki i samego torfowiska (artykuły prasowe, audycje radiowe, strona internetowa).
7. Wywieziono około 2500 – 3000 ton biomasy służącej jako odnawialne źródło energii opałowej.

© Mazowiecko-Świętokrzyskie Towarzystwo Ornitologiczne

26-670 Pionki, Pl. Konstytucji 3 Maja 3

tel./fax 48 612 34 41

e-mail msto@poczta.onet.eu

www.m-sto.org

Mazowiecko-Świętokrzyskie Towarzystwo Ornitologiczne jest organizacją społeczną. Jej głównymi celami są: ochrona rodzimej przyrody, badania faunistyczne, prowadzenie edukacji ekologicznej. Towarzystwo wykonuje również różnego rodzaju ekspertyzy i waloryzacje przyrodnicze, oceny oddziaływania na środowisko. Zapraszamy do współpracy wszystkich zainteresowanych ochroną przyrody.

Realizacja projektu sfinansowana przez Fundację EkoFundusz.

Wydanie folderu sfinansowane ze środków Fundacji EkoFundusz.

Tekst: Małgorzata Tabor, Jacek Tabor.

Fotografie: Zbigniew Fijewski (ZF), Piotr Sikorski (PS), Bogusław Sepioł (BS), Jacek Tabor (JT).

Mapki: Adam Dmoch, strona Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska

Skład komputerowy: Rafał Patryniak.

Pionki, Listopad 2009